भगघ्न पु॰ भगं तन्नेत्रं हन्ति हन-टक्। १महादेवे "नमस्ते त्रिपुरघ्नाय भगघ्नाय नमो नमः" भा॰द्रो॰२॰२अ॰ तस्य दक्षयज्ञकाले तन्नेत्रहारित्वात् तथात्वम्।

***भगण** पु॰ ६त॰। १द्वादशराशीनां समूहे २तद्भोगकाले च। यथोक्तं सू॰सि॰ "पञ्चाद्ग्रजन्मोऽतिजवाञ्जवलैः सततं ग्रहाः। जीवमानास्तु सम्भिन्ने तुल्यमेव समार्गगाः। प्रागगतित्वमतस्तेषां भगणैः प्रत्यहं गतिः। परिभाह वशाद्भिन्ना तद्वशाद्भानि भुञ्जते। शीघ्रगस्तान्यथाल्पेन कालेन महताल्पगः। तेषां तु परिवर्त्तेन पौष्णान्ते भगणः स्मृतः। विकलानां कला षष्ट्या तत् षष्ट्या भाग उच्यते। तच्चिंगता भवेद्राशिर्भगणो द्वादशैव ते" सू॰सि॰।

"शीघ्रगतिर्यद्वस्तानि भान्यल्पेन कालेन भुनक्त्यल्पगतिर्यद्वो बहुकालेन भुनक्ति, तुल्यराश्यादिभोगो मन्दशीघ्रगतिग्रहयोस्तुल्यकालेन न भवतीति विशेषार्थः। तेषां राशीनां परिवर्त्तेन भ्रमणेन। तुकाराद् ग्रहादिगतिभोगजनितेन भगणः प्राग्वदुक्तः। क्रान्तिवृत्ते द्वादशराशीनां सत्त्वात् तद्भोगेन चक्रभोगसमाप्तेर्यत् स्थानमारभ्य चलितो ग्रहः पुनस्तत् स्थानमायाति स चक्रभोगः परिवर्त्तसञ्ज्ञोऽपि द्वादशराशिभोगाद्भगण इत्यर्थः। ननु क्रान्तिवृत्ते सर्वग्रहेभ्यः परिवर्त्तसम्भवादत्र कः परिवर्त्तादिभूतः प्रदेश इत्यत आह पौष्णान्त इति। सृष्ट्यादौ ब्रह्मणा क्रान्तिवृत्ते रेवतीयोगतारायुक्तप्रदेशे सर्वग्रहाणां निवेशितत्वात् तदवधितो ग्रहचलनाच्च पौष्णस्य रेवतीयोगतारायाः अन्ते निकटे प्रदेशे तथा च रेवतीयोगतारायुक्तापिनस्थानमेवाद्यन्तावधिभूतमिति भावः" रङ्गनाथः। [१६ अ॰।

भगदत्त पु॰ प्राग्ज्योतिषपुराधीशे नरकासुरपुत्रभेदे कालिकापु॰

भगदा स्त्री स्कन्दानुचरमातृभेदे भा॰व॰४७अ॰। [४३अ॰।

भगदेव पु॰ भगेन दीव्यति दिव-अच्। काशुके भा॰ आश्व॰

भगदैवत न॰ भगो योनिः दैवतं यस्य। पूर्वफल्गुनीनक्षत्रे तस्या योनिदैवताकत्वात् तथात्वम्। अग्नेयशब्दे दृश्यम्। तच्च बृहत्संहितायां नक्षत्रं यथोक्तं ज्योत॰ "विशाखानक्षत्रतोयानि२४वैष्णवं२२ भगदैवतम्११। पुष्या पौष्णो२७ यमः२ सर्पोऽ जन्मभान्यर्कतः क्रमात्"। [दृश्यम्।

भगनन्दन पु॰ ३त॰। ऐश्वर्येनानन्दयुक्ते विष्णौ भगहनृशब्दे

भगनन्दा स्त्री कुमारानुचरमातृभेदे भा॰ श॰ ४७ अ॰।

भगनेत्रघ्न पु॰ भगनेत्रं हन्ति दक्षयज्ञकाले हन-टक्। महादेवे भा॰ अनु॰ १४१अ॰। भगनेत्रापहारयोऽप्यत्र।

भगन्दर पु॰ भगं गुह्यसुक्ष्मध्यस्थानं दारयति ट-खिच्-खश् मुम् खचि ह्रस्वश्च। स्वनामख्याते रोगभेदे। भावप्र॰ तन्निदाननिरुक्त्यादिकमुक्तं यथा

"अथ भगन्दरस्य पूर्वरूपसहितं स्वरूपमाह। "कटीकपालयोस्तोददाहकण्डूरुजादयः। भवन्ति पूर्वरूपाणि भविष्यति भगन्दरे। गुदस्य द्व्यङ्गुले क्षेत्रे, पार्श्वतः पीडकार्त्तिकृत्। भिन्नो भगन्दरो ज्ञेयः स च पञ्चविधो भवेत्"। आर्त्तिकृत् पीडाकृत्। पञ्चविधः वातिकपैत्तिकश्लैष्मिकसान्निपातिकशल्यजभेदैः। अथ भगन्दरशब्दस्य निरुक्तिमाह भोजः "भगन्दरः समन्ताच्च गुदं वस्तिं तथैव च। भगवद्दारयेद्यस्मात् तस्मादेव भगन्दरः"। भजन्त्यनेनेति भगो मेढ्रम्। भजन्त्यस्मिन्निति भगं योनिः। अत्र भगशब्देन द्वयमपि कथ्यते। भगवत् योनिवत्। अथ वातिकं शतपोनकसंज्ञं भगन्दरमाह। "कषायरूक्षैरतिकोपितोऽनिलस्त्वपानदेशे पिडकां करोति याम्। उमेक्षणाद्वातसुपैति दारुणं रुजा च भिन्नारुणफेनवाहिनीम्। तत्रागमो मूत्रपुरीषरेतसां व्रणैरनेकैः शतपोनकं वदेत्"। दारुणम् अतिदारुणरुक्। व्रणैरनेकैः सूक्ष्मसुखैः। शतपोनकं शतपोनकशालनी तत्तुल्यम्। अथ पैत्तिकसृष्टपीवसंज्ञमाह "प्रकोपणैः पित्तमतिप्रकोपितं करोति रुग्णां पिडकां गुदे गताम्। तदाशुपाकां हिमपूतिवाहिनीं भगन्दरं चोष्णशिरोधरं वदेत्"। आशुपाकां हि मपूतिवाहिनीं शीघ्रपाकासृष्टदुर्गन्धवाहिनीं च। तदा भगन्दरसृष्टशिरोधरं वदेत्। सृष्टपीवसंज्ञा च पिडकाबलेन वक्रतयोष्णपीवाकत्वेन। अथ श्लैष्मिकं परिस्राविसंज्ञमाह। "कण्डूयनो घनस्रावी कठिनो मन्दवेदनः। श्वेतावभासः कफजः परिस्रावी भगन्दरः"। कठिनः पिडकावस्थायाम्। परिस्रावी निरन्तरस्रावशीलः। अथ सान्निपातिकं शम्बूकावर्त्तसंज्ञमाह। "बहुवर्णरुजास्रावा पिडका गोस्तनोपमा। शम्बूकावर्त्तगतिकः शम्बूकावर्त्तकोमतः" बहुवर्णरुजास्रावा बहुशब्दो वर्णादिभिः प्रत्येकं संबध्यते गतिः स्रावमार्गः। अथ शल्यजमुन्मार्गसंज्ञमाह। "क्षताद्गतिः पायुगता विवर्द्धते शूपेक्षणात् स्यः क्रमवो विटार्थ्य ते। प्रकुर्वते मार्गमनेकधासुखैर्व्रणैश्चैत्तसुन्मार्गभगन्दरं वदेत्"। क्षतात् कण्टकादिना नखेन कण्डूयनादिना वाऽभिघातात्। गतिः स्रावः उन्मार्गभन्दरम् एतस्य तिर्यक्कृतमार्गैः हरी-